

РОДИТЕЛИ И УЧИТЕЛИ ЗА ПОЛОВОТО ВЪЗПИТАНИЕ НА ДЕТЕТО ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Рени Христова

Половото възпитание на подрастващите е обект на обсъждане, дискутиране и изследване от специалисти от различни научни области – сексолози, психолози, педагози и др. Разработките и публикациите, които съществуват, най-вече са ориентирани към специфичната за половото съзряване възраст – пубертета. По-ограничени са проучванията в предучилищна възраст. Половата просвета в този период не бива да се подценява, защото типичните любопитство и любознателност на предучилищното дете, намират израз и в интереса, проявен към особеностите и различията в човешкото тяло, към създаването и развитието на човешкия род.

Съвременното дете разполага с разнообразни източници, от които се информира за взаимоотношенията между половете, любовта и секса. Родителите и учителите не трябва да допускат телевизионните, кабелните, видео-филми и програми да бъдат първоизточник за половата просвета на децата. "Характерна черта на масовата култура е еротизмът. Ако се вгледаме по-отблизо в кинематографията, телевизионните програми,

списанията и научнопопулярните публикации в света през ХХ век, ще забележим, че нараства интересът към сексуалната тематика и натурализма в представянето на проблемите на пола, че се увеличава информацията за секса и се навлиза в сексуалната патология"(6, 65).

Друг обезпокояващ факт е присъствието на голотата и секса не само в специализираните издания, но и в ежедневните вестници и списания, както и тяхната достъпност за всички, независимо от възрастта. Върху щанда за книги, наред с класическите автори, се продава и еротична литература. Резултат от еротизирането на масовата култура са твърде тревожните процеси, които се наблюдават през последните години в нашата страна:

- снижаване възрастта на първите полови контакти и ранно започване на сексуален живот;
- увеличаване броя на абортите от непълнолетни;
- разпространяване на венерическите заболявания, предавани по полов път;
- сексуално насилие и блудство с деца от предучилищна възраст.

Една от причините да се достигне до тези негативни явления са недобрата осведоменост и липсващата полова просвета у подрастващите, получена не от тези, които трябва и са длъжни да я дадат – родители и учители, а чрез различни източници за собствено некомпетентно информиране.

Това са част от мотивите, които ни насочиха към разработване на настоящата статия.

Целта е да се обоснове необходимостта от единомислие между родителите и учителите по въпросите на половото възпитание на детето от предучилищна възраст, изразено в навременна, точна и подходящо поднесена информация.

Единомислието между родители и учители изисква адекватна система на взаимодействие – уточняване същността, изискванията и съдържанието на половото възпитание.

Необходимо е разграничаване на понятията “полово възпитание” и “сексуално възпитание”. Макар че думите “пол” и “секс” са формално синоними, тези съществителни и производните от тях прилагателни често имат различно значение. “Пол” и “полови” свойства означават явления, свързани с диференцирането и с различаването на мъжете и жените, докато под “секс” и “сексуални” свойства се подразбират сексуалноеротични чувства и отношения (5,53).

В предучилищна възраст протича процес на полово възпитание,

свързан с половата идентификация на детето, с типизиране на полово-ролевите взаимоотношения чрез проява на някои характерни за пола качества, определящи поведението като маскулинно или феминно.

Според Х. Грасел, И. Кон, Т. Бостанджиев и др. половата идентификация настъпва около 1 г. и 6 м. – 2 г., но що се отнася до социализирането на детето, свързано с усвояването на типично за пола поведение, то се формира в следващите години на предучилищното детство. Полово-ролево поведение е комплексна проява на знанията, еталонните модели на възрастните (родители, учители) и връстниците, на които детето подражава, изразено в личностно отношение и предпочитания към представителите на своя и противоположния пол. Сложността на половото типизиране, като съществена страна на личностното формиране на детето от предучилищна възраст изисква познаване от родителите и учителите, както на психо-сексуалните особености* на децата от този период, така и компетенции за истинно и разбираемо обяснение на детските въпроси за половите различия, за създаването и раждането на децата; естествено посрещане и непринудено отговаряне на поставени

* Христова, Р. Психо-сексуални ориентации на децата от предучилищна възраст. – Педагогически алманах, 2000.

те въпроси; емоционална отзивчивост, съчетана с нужната сериозност.

Формирането на полово-ролево поведение е процес на интегрирано взаимодействие между родители, учители и връстници.

В обособените възрастови периоди тези фактори заемат различна рангова позиция. В предучилищна възраст полово-ролевите прояви на децата се обуславят от еталоните на взаимоотношения, които те наблюдават най-вече в семейството и се обогатяват чрез общуване с връстници от двата пола.

Родителите са първоизточника на детското възприятие, образецът, на който то подражава в своите действия и постъпки. Те са тези, които атрибутират неговия външен вид и поведенчески прояви като мъжки или женски, защото биологичния пол е даденост, с която детето се ражда (Т. Бостанджиев), но психологическия се формира в процеса на взаимодействие с възрастните и връстниците. Периодът на предучилищната възраст е сензитивен в личностното формиране, което изисква правилно ориентиране и диференциране на психичния пол на детето. Понякога обаче поради вродени причини или грешки в половото възпитание могат да се появят аномалии в изграждането и формирането на психичния пол, тъй наречените перверзни състояния (1, 18).

В семейството съществуват най-благоприятни условия за усвояване и

формиране на съответстващо на пола поведение. Когато взаимоотношенията между родители и деца са изградени на взаимно разбиране, уважение и доверие, тогава може да се очаква създаване на междуполова култура на общуване, съответстваща на нравствените и естетическите категории. Информационно-поведенческата култура на родителите оказва своето позитивно или негативно влияние върху усвояването на полово-ролеви взаимоотношения от децата. Ето защо е необходимо да се знае позицията на родителите за половото възпитание на детето от предучилищна възраст, за да може предучилищното възпитание да отговори адекватно на съвременните педагогически изисквания и образователни технологии.

Нашето изследване бе насочено към проучване на компетентността на родителите, намираща израз в заинтересоваността им към проблемите на половото възпитание на децата, реакциите и готовността им да отговорят на поставените детски въпроси. За да установим съществува ли единомислие между родители и педагози изследвахме и педагогическата компетентност на учителите.

Един от бързите и надеждни методи за набиране на информация е анкетният. Въпросите в анкетите с родителите и учителите структурирахме в няколко групи:

– относно възрастта, на която е необходимо да започне половото възпитание;

– свързани с изясняване отговорността за половото възпитание на децата от предучилищна възраст;

– информационна готовност – очаквания, нагласи, отношение към детските въпроси.

Данните от проведеното проучване показват съществени различия в разбиранията на учителите и родителите, относно *възрастта*, на която трябва да започне половото възпитание. Учителите посочват 3–5-годишна възраст, като подходяща, а по-голяма част от родителите – когато детето постъпи в училище. Психолого-педагогическата компетентност на педагозите обуславя тяхното правилно виждане по проблемите на половото възпитание. Затова е необходимо още в първите срещи с родителите те да инициират разговори и по въпросите за половата идентификация и социализация на тригодишните деца (обикновено това е възрастта, на която децата се приемат в детската градина). Недостатъчното познаване на психологическите характеристики на предучилищната възраст обяснява мнението на родителите, че за обсъждането на този въпрос все още е рано. “Родителите се питат плахо дали детето им е достатъчно зряло, за да му се каже такова нещо. Тъй като моментът трудно се определя, те отлагат “големия ден” за понататък, докато внезапно се оказва,

че е вече късно. Това поведение се дължи на грешния начин на мислене и възприемане, на отделяне на половите въпроси от общите жизнени въпроси. Защо да не започнете половото възпитание на детето си тогава, когато всичко е най-просто, а именно споменатата тригодишна възраст. В този период се поставя основата на развитието на личността” (3,19).

Относно *отговорността* за половата просвета на децата родителите и учителите са единни във виждането си, че половото възпитание трябва да се провежда съвместно от детската градина и семейството. Анкетиранияте изказват съмнение, че детската градина, по-късно и училището могат да решат успешно проблемите на половото възпитание, ако неговите основи не са заложили в семейството. Но от анкетата проличава, че родителите се чувстват неподготвени за тези въпроси, тъй като не знаят как да отговорят на децата си, как достъпно да им обяснят, тези “трудни”, според тях неща. По-голяма част от родителите смятат, че майките по-добре се разбират с децата по тези проблеми, отколкото бащите. Това се дължи на традицията, утвърдена в българското семейство, според която майката трябва да бъде по-близко до децата, тя живее с техните проблеми и затова и половото възпитание е приоритетно нейно задължение. Затрудненията произтичат и от недостатъчната компе-

тентност на съвременните родители. Поколението на съвременните родители е поколението на телевизията и видеофилмите и голяма част от информацията за половите взаимоотношения то е получило от тези информационни източници. Сегащите родители не бива да повтарят грешките на своите майки и бащи, защото навременния и искрен разговор с детето не може да бъде заменен и компенсиран от "общуването" с телевизионния екран. Отговорността на родителите е в определяне на телевизионното време на децата, в подбора на гледаните от тях предавания. Някои родители не ограничават децата си в гледане на филми, в които секса и еротиката са основно съдържание. Тези родители не осъзнават неблагоприятното въздействие, което могат да окажат тези предавания върху формирането на детето, както в предучилищна възраст, така и в следващите периоди от неговото развитие. У такива деца рано може да се провокира интерес към другия пол, да се породят сексуални желания, да се деформират възприятията и представите им.

Проведеното изследване показва положителни тенденции в разбирането и желанието на родителите да разговарят с децата си по проблемите на половото възпитание. Затрудненията, които те срещат се дължат на:

– недостатъчно познаване на възрастовия потенциал на предучи-

лищното дете – психо-функционални, интелектуално-познавателни, социално-поведенчески, характерологични особености, проявяващи се различно у всяко дете;

– недобра информационна осведоменост, сведена до незнание *какво* и *как* да обяснят на детето за междуполовите отношения;

– неразбиране същността на детските въпроси, влагане на сексуален, а не на познавателен смисъл, от което произтича неудобството и смущението.

Децата от предучилищна възраст проявяват интерес към проблемите на пола. Това е известно и е описано в специализирани и научнопопулярни книги, потвърждават го и отговорите на анкетираните родители и учители.

Как родителите посрещат поставените *въпроси* и как отговарят на тях? Голям процент от анкетираните родители – 48%, приемат въпросите доброжелателно и сериозно, определят ги като естествени и нормални, откликват с внимание, желание и готовност за отговор. Малка част са тези, които се чувстват неподготвени и изпитват неудобство. Друга част са шокирани, смятат че въпросите са трудни, неподходящи за възрастта и не могат да отговорят. Срещат се и такива – 12 %, които са категорични в нежеланието си да разговарят с децата по тези въпроси и прекъсват проявеното детско любопитство.

Относно *отговорите*, които родителите дават на децата:

– 44 % от родителите отговарят вярно, като си служат с примери за растения и животни;

– 24 % от родителите отлагат отговорите за по-късно;

– 12 % от родителите отговарят общо, като пренасочват разговора към друга тема;

– 20 % от родителите дават грешни отговори, като си служат с универсалните приказки – измислици.

Въз основа на проведеното изследване бихме могли да очертаем следните *тенденции в разбирането на родителите, относно половото възпитание на децата от предучилищна възраст*.

Позитивно мислещи и оценяващи значимостта на предучилищния период в личностното формиране на детето. Те са убедени в необходимостта и важността на ранното формиране по въпросите за създаването и раждането на живота, за пола и половите взаимоотношения. Ето защо посрещат детските въпроси естествено, отнасят се към тях добронамерено и сериозно. Предоставят на децата вярна, достъпна информация, като използват книжки, илюстрации, филми.

Родители, които проявяват неразбиране и некомпетентност по въпросите на половото възпитание. Те споделят мнение, че за тези проблеми е още рано, че това предстои и

е приоритет на училището. Когато децата проявят интерес те отклоняват разговора, като не отговарят на поставените въпроси. Нямаат нужната информация, поради което се затрудняват при отговорите и изпитват неудобство.

Родители, които са убедени в необходимостта от полово възпитание, но нямат нужната информационна компетентност. Опитват се да дадат отговор на поставяните от децата въпроси, но за да избегнат неудобството дават неточна информация.

Преодоляването на негативните виждания на някои родители по проблемите на половото възпитание може да се постигне чрез единоредствие между учителите и родителите. При половото възпитание на децата от XXI век не трябва да се допускат грешките от възпитанието на предходните поколения – информация за едни от най-важните въпроси за произхода и развитието на човешкия живот да се получава от неинформирани връстници и по-големите приятели. Правилният подход изисква въпросите на децата да намерят подготвени техните родители. А това е в предпочитаниите и компетентността на учителите: да беседват, да информират и да подготвят родителите за тези отговори.

Обясненията да са навременни, съобразени с възрастовите и индивидуалните особености на детето. Естественият стремеж на 2–3-го-

дишното дете към познание е насочен и към запознаване с половите органи, при което може да се стигне до игра с тях. Тази реакция трябва да се приеме нормално от възрастните, без да се реагира остро, а да се пренасочи вниманието на детето към други занимания. Към 5–7-годишна възраст детето се интересува и от функциите на половите органи. Малкото дете е любопитно и иска всичко да знае, така съвсем естествено и непринудено поставя въпросите, отнасящи се до половия и семейния живот. Естествено и непринудено трябва да бъде обяснението на възрастния – родител или учител. Родителите и учителите трябва да са подготвени за тези въпроси за да отговорят веднага – достъпно и разбираемо – да удовлетворят детското любопитство.

Обясненията да са ясни, точни и конкретни. Нагледно-образното мислене, формирането на производните форми на паметта и вниманието налагат обясненията за взаимоотношенията между половете да бъдат конкретни и ясни, както в съдържателно, така и в терминологично отношение. Детето ще разбере и осмисли поднесената информация по-добре, ако обясненията се нагледят чрез подходящи за възрастта илюстрации, картини или книжки. Използването на научни наименования на половите органи улесняват отговорите на детските въпроси. Точните и конкретни отговори съдействат за усвояване на верни представи

и понятия за пола, формиране на съответстващо на пола поведение и комплекс от маскулинни и феминни качества.

Обясненията да са научни и достъпни. Детето се интересува от истината за произхода, създаването и раждането на децата. Неговите въпроси: “Как съм се родило?”, “Откъде съм дошло?”, “Бащите раждат ли?” и др. са естествени за предучилищния период. На тези въпроси се отговаря така, както на всички многобройни въпроси, които детето поставя – спокойно и убедително. Децата трябва да разберат, че половите органи и дейностите, свързани с тях са естествени и необходими за развитието на човешкия организъм. На децата не трябва да се внушава срам и по-особено отношение към половите органи и прояви. Те трябва да знаят, че половите органи и телесните полови белези са естествени и нормални, както другите органи на човешкото тяло.

Доброжелателно отношение, съчетано с взаимно уважение. Необходимо е отговорите и обясненията да са искрени и откровени. Да се отговаря уверено и убедително, за да бъде внушението реално и да не се стигне до съмнения и допълнителни въпроси и обяснения.

Половото развитие е сложен интегративен процес между биологичните дадености, които детето получава в наследство и социалното взаимодействие със заобикалящата

го среда. Семейството и детската градина оказват най-непосредствено влияние при формирането на психичния пол у детето от предучилищна възраст.

В семейството то наблюдава първите еталони на социално и полово общуване. Примерът на родителите поставя началото в изграждането на съответно полово съзнание и поведение. Значима роля в полова идентификация има отношението на околните към детето, външният вид (прическа, начин на обличане), характерът на игрите и играчките.

Детската градина обогатява възможностите на детето за социално общуване. В разнообразните дейности то общува с връстници от своя и от противоположния пол, където проявява характерно за неговия пол поведение. В игровата дейност (сюжетно-ролеви игри, театрализирани, дидактични, подвижни игри), в дейността по избор проличават детските предпочитания към партньора, открояват се типологичните полово-ролеви качества.

Взаимодействието между детската градина и семейството се гра-

ди и поддържа от родителите и учителите, като този процес трябва да се инициира от учителите. Единен подход по въпросите на полова идентификация и социализация на децата от предучилищна възраст е възможен когато:

– при сформирание на детската група, в първите срещи и разговори с родителите, учителите обсъждат и въпросите, отнасящи се до психосексуалните ориентации на децата;

– педагозите обосновават детския интерес към полове особености и различия с психологическите особености на предучилищната възраст, като разкриват пред родителите естественият характер на детското любопитство;

– актуално информационно осведомяване от учителите – предлагат на родителите психолого-педагогическа литература, филми, телевизионни предавания.

Единомислието и единодействието между учителите и родителите по проблемите на половото възпитание могат да осигурят физическото, психическото и социално здраве на детето от предучилищна възраст.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Бостанджиев, Т.* Семейно и полово възпитание. С., 1981.
2. *Бостанджиев, Т.* Защо се срамувате от деликатните въпроси? С., 1988.
3. *Божинова, Д.* Как да разговаряме с детето по интимните въпроси. С., 1982.
4. *Брюкнер, Х.* Когато детето пита. С., 1984.
5. *Гинът, Х.* Децата и ние. С., 1988.
6. *Колева, Н.* Училището и проблемите на половото и семейно-брачното възпитание на учениците. С., 1986.
7. *Колесов, Д.* Беседи за половото възпитание. С., 1988.
8. *Кон, И.* Въведение в сексологията. С., 1990.
9. *Лев-Старович, Зб.* Сексът в световната култура. С., 1995.
10. *Паркинсън, С., М. К. Ростомджи, С. Паври.* Ние и децата. С., 1992.
11. *Ходсън, Ф.* Какво искат да знаят децата за любовта и секса. С., 1995.
12. *Шнабл, З.* Разговор за любовта. С., 1982.

PARENTS AND TEACHERS FOR THE SEX EDUCATION OF THE CHILDREN UNDER SCHOOL AGE

RENI HRISTOVA

Summary

Parents and Teachers' unanimity about the problems of sex education of the children under school age is a question of present interest in the sex differentiation and intersex relationships which had to be exact, timely and suitable for the children age.

There are recommendations to parents and teachers in the article.